

**TROPISK TRÆ I
DIN HVERDAG**
— bæredygtig handel

Her er et skærebræt. Og? - vil du nok sige. Det er jo bare et skærebræt! Både ja og nej. På den ene side er det et helt almindeligt skærebræt, som vi bruger dagligt uden at tænke nærmere over det. Sådan bruger vi masser af ting hver eneste dag. På den anden side er netop dette skærebræt specielt ved, at det har en helt særlig historie. Skærebrættet er produceret i et land langt væk fra Danmark. Mere præcist er det lavet af tropisk træ og stammer fra Honduras. Det interessante ved netop dette skærebræts historie er, at træet kommer fra en skov, der er drevet bæredygtigt, og at et helt samfund - et kooperativ - har glæde af indtægten.

På de næste sider vil du blive klogere på, hvad det vil sige, at en skov er bæredygtigt drevet, og hvad et kooperativ er. Ligesom du kommer til at møde nogle mennesker fra Honduras, som arbejder i kooperativet.

Du får også mere at vide om, hvorfor regnskoven bliver fældet, og hvordan det ser ud med den danske import af tropisk træ. Er det tropiske træ i vores hverdag fældet bæredygtigt i regnskoven, ligesom skærebrættet her fra Honduras? Og kan vi i det hele taget gøre en forskel i den store verden med de valg og indkøb, vi foretager eller er det helt i orden, at vi bare hiver varer ned fra hylderne uden at tænke over, hvad det er, vi køber?

FDB SKOLEKONTAKTEN

Udgivet af FDB Skolekontakten 2011, 2. oplag.

www.skolekontakten.dk, e-mail: skolekontakten@fdb.dk

Forfattere og redaktionsgruppe: Bente Svane Nielsen, Brian Skov Sundstrup og Jesper Tolstrup.

Produktion: TURBINE forlaget

Foto: Flemming Ladefoged, undtagen side 4: Simon Jeppesen

Illustrationer: TinTank, undtagen side 12: udlånt af Mejeriforeningen

Layout: Jørn Rasmussen, www.grafiskdesign.nu

Materialet er udgivet i samarbejde med Nepenthes ved André Mildam med støtte fra DANIDA

Tryk: Stibo

Hæftet er trykt på FSC-certificeret og svanemærket papir

ISBN: 8764204339

INDHOLD

Fire elever – og en masse mærker	4
Honduras	6
Regnskoven – gammel og truet	8
Er du FSC fan?	10
Kooperativer	12
Et kooperativ i Honduras	14
Tropisk træ i Danmark	16
FSC-jagt	18
Fakta om FSC i DK	20
Hvad siger du til fair trade?	22

FIRE ELEVER — OG EN MASSE MÆRKER

Ø-mærket. Mærket viser, at varen er økologisk. Der er en række krav, som skal overholdes, når mærket bruges.

Varen skal fx være fremstillet uden brug af sprøjtemidler og kunstige tilsætningsstoffer. Du kan læse mere om det på Økologisk Landsforenings hjemmeside. www.okologi.dk

Der står 'good origin' på kaffeposen, som Julie holder i hånden. Kaffen er UTZ-certificeret. UTZ er et internationalt mærke for bæredygtig kaffe. Gå ind på www.merrild.dk, og tryk på 'good origin'. Skriv holdbarhedsdatoen fra kaffeposen i søgemaskinen, og se, hvor kaffen kommer fra. Det er netop en af idéerne bag flere mærker er, at forbrugeren kan følge varen hele vejen tilbage til produktionsstedet.

Indst holdbar til:
30 01 2009
Produktionsd

Klokken er kvart over 11 en onsdag formiddag. Rundt om bordet sidder Kristian, Julie, Signe og Rasmus. De går i 10. klasse på Unge Hjem-Efterskolen i Århus. På bordet ligger der chokolade, bananer, et skærebræt og en mobiltelefon. Der står også en flaske ketchup og en pakke opvasketabs. Signe sidder med en flaske opvaskemiddel, og Julie har en pose kaffe i hånden. Rasmus er ved at skrælle en banan, for han nåede ikke lige morgenmaden.

Det er helt forskellige typer varer, de fire unge kigger på. Men fælles for varerne er, at de bærer forskellige mærker. Mærker, der fortæller forbrugeren, at produktet lever op til en række krav. Det kan være krav angående mængden af stoffer, der skader miljøet, eller at varen skal være helt fri for skadelige stoffer. Det kan også være mærker, der fortæller, at dem, der har produceret varen, har fået en ordentlig løn, og at der er sikkerhed på arbejdspladsen, hvor produktionen er foregået. På denne side kan du se eksempler på nogle af mærkerne. Dette hæfte handler om, at du og alle andre forbrugere i dag har muligheden for at kunne

Mobiltelefonen, der ligger på bordet, har ikke noget mærke. Og det har din heller ikke. Der findes nemlig endnu ikke et mærke for mobiltelefoner. Men det burde der måske. Det kan du læse mere om i den sidste artikel.

Svanemærket. Svanen er Nordisk Ministerråds miljømærke for produkter, der ikke er fødevarer – de såkaldte non-food produkter. Mærket viser, at varerne er blandt de mindst miljøbelastende inden for den pågældende varegruppe. Læs mere om svanemærket på hjemmesiden www.forbruger kemi.dk.

vælge varer, der er fremstillet under forsvarlige forhold, til en ordentlig løn og uden at skade miljøet mere end allerhøjest nødvendigt. I dette hæfte er mærket FSC et eksempel på forbrugerens mulighed for at vide lidt mere om varerne. Hvis du ikke kender FSC-mærket, er det ikke så underligt. Det gjorde Kristian, Julie, Signe og Rasmus heller ikke før denne onsdag. Det kom de til, og du kommer også til at vide meget mere om FSC-mærket. Og så bliver du også lidt klogere på tropisk træ og regnskoven. For FSC handler om træ.

Fairtrade er et internationalt mærke. Mærket betyder, at nogle af verdens fattigste bønder får en mindstepris for deres produkter, og at arbejdere på for eksempel plantager skridt for skridt får forbedrede arbejdsforhold. Både bønder og arbejdere får desuden penge til projekter i lokalområdet, og miljøet skånes i produktionen. Målet er at begrænse fattigdom og give bønderne og arbejderne en bedre mulighed for at bestemme over deres eget liv.

www.fairtrade-maerket.dk.

SKÆREBRÆTTET

Skærebrettet er FSC-mærket og lavet af tropisk træ fra Honduras' regnskove. Regnskoven er truet, og hvis vi vil være med til at bevare den, er det vigtigt med et mærke for træprodukter. FSC-mærket garanterer blandt andet, at der ikke er fældet mere træ, end regnskoven kan tåle, og at skovarbejderne har fået en ordentlig pris for det flotte træ. Hvis ikke skærebrettet havde været FSC-mærket, havde træet sandsynligvis været ulovligt fældet regnskovstræ. Spørgsmålet er, om det overhovedet kommer dig ved som forbruger, hvad skærebrettet er lavet af, og under hvilke forhold det er foregået. Det er kun dig, der kan besvare det spørgsmål. Faktisk bestemmer du jo helt selv, om det kommer dig ved, eller om du er ligeglad. Men det er nemmere at tage stilling til problemet, når man ved mere om det. Og det gør du om ikke ret mange sider.

Skærebrettet, som ligger på bordet på den forrige side, er som sagt lavet af tropisk træ fra regnskoven i Honduras. Honduras er et af de fattigste lande i verden. Faktisk lever over 20 procent af landets befolkning under FN's fattigdomsgrænse på 1 US dollar om dagen – omkring 5 kr. om dagen. Og når man tjener en femmer om dagen, har man ikke råd til selv de helt nødvendige ting i hverdagen - og slet ikke til at sende sine børn i skole. I Honduras dør folk af sygdomme, som vi uden problemer bekæmper i Danmark. Ganske enkelt fordi en lang række mennesker ikke har råd til medicin.

FATTIGDOM TRUER REGNSKOVEN

Omkring halvdelen af Honduras' befolkning lever i

land- og skovområder, og rigtig mange af disse mennesker er fattige. En af de få muligheder, de har for at klare sig, er at fælde træer og dyrke et primitivt landbrug. Derfor er problemet med fattigdom og den truede regnskov to sider af samme sag. Hvis man har under fem kroner at klare sig for om dagen, og der er flot og eftertragtet træ i nærheden, så fælder man det, hvad enten det er lovligt eller ej. Derfor er det ikke uden betydning for regnskoven og for situationen i Honduras, hvilke varer af regnskovstræ, vi køber her i Danmark. De varer af træ, vi betaler for i butikkerne, har direkte betydning for forholdene i lande som Honduras. De varer, vi efterspørger, dem leverer de fattige skovarbejdere. Men hvilket tropisk træ, de danske forbrugere køber og kan købe i forretningerne, kommer vi tilbage til senere.

GEOGRAFI OG KLIMA

Honduras er et land i Mellemamerika med grænser mod nord til Guatemala og El Salvador, mod syd til Nicaragua og Costa Rica. Sammen med disse fire lande udgør Honduras de fem centralamerikanske lande. Honduras er med et areal på 112.000 kvadratkilometer det næststørste land i Centralamerika, og der bor samlet 7,4 millioner mennesker. Der bor altså næsten 2 millioner flere mennesker i Honduras end i Danmark, og landet er 2,5 gange så stort. Mod vest ligger Stillehavet, og mod øst ligger Den Honduranske Golf og Det Caribiske Hav. Landets hovedstad hedder Tegucigalpa, og her bor der omkring 1 million mennesker.

Der findes to årstider i Honduras: sommer og vinter. Sommeren varer fra december til maj og er meget tør. Vinteren varer fra juni til november, og her regner det meget. Klimaet kan være meget omskifteligt og forskelligt i Honduras og variere fra subtropisk i lavlandet til tempereret i bjergene. Honduras har rig adgang til vigtige naturressourcer. Ud over det værdifulde træ fra regnskoven er der også dyrebare metaller som guld og sølv. Der findes også kul i Honduras, og vandkraft er en vigtig energikilde.

DET SKAL
NOK GÅ
– I ÅR 2250

På et 'årtusindemøde' i 2000 afholdt af FN vedtog man en række mål for udviklingen i verdens fattigste lande – »Millennium Development Goals«. Efter planen skal målsætningerne være opfyldt i 2015. Efter de første 8 år er der sket fremskridt i Honduras. Underernæring, malaria-tilfælde og børnedødelighed er faldet. Men der er stadig lang vej, og det går langsomt. Hvis udviklingen fortsætter med samme tempo, opfylder Honduras først målsætningerne i 2250. Det er 235 år for sent!

»Min datter skal have en uddannelse«

Selv om Jackson Roberto Garcia kun er 21 år, har han en datter på tre år. Og det er fem år siden, at han gik ud af skolen. Han fik aldrig mulighed for at få opfyldt sin drøm om at uddanne sig til teknisk ingeniør. Jacksons far forlod hans mor, da Jackson var en lille dreng. Og samtidig havde Jackson ni søskende. Derfor måtte Jackson tjene penge til familien, så snart han blev gammel nok. Datteren Gladys er Jacksons guldklump, som han bor sammen med hos sin mor. Han har også fået en ny kæreste og drømmer om at få råd til at bygge sit eget hus på den grund, som faderen efterlod til familien.

»Jeg vil gøre alt for, at min datter får den uddannelse, som jeg ikke fik,« siger Jackson.

REGNSKOVEN

— GAMMEL OG TRUET

Regnskoven er 60 millioner år gammel og verdens ældste skov. Den ligger som et bælte omkring ækvator. På trods af at regnskoven kun dækker knap en tiendedel af landjorden, er den levested for over halvdelen af alle verdens plante- og dyrearter. Klimaet i regnskoven er specielt. Det er varmt og fugtigt året rundt, og det giver planterne mulighed for at vokse hele året. To tredjedele af Honduras' skove er tropiske regnskove og hører til blandt de syv mest truede skovområder i verden. Samtidig er det et af de steder i verden, hvor der findes flest forskellige arter af både dyr og planter. Regnskoven omtales af og til som 'tropernes grønne guld' på grund af det værdifulde træ i skoven. Det tropiske træ er i dag så efterspurgt, at der er ryddet mere regnskov end nogensinde før.

ULOVLIGT TRÆ

Der bliver ryddet meget regnskov i Honduras. For en fattig bonde kan det nemlig betale sig at brænde sko-

ven af og bruge jorden til landbrug. Varer af tropisk træ kan ellers godt sælges for en god pris i danske butikker, men pengene ender ofte hos store tømmerfirmaer og ikke hos skovarbejderne. I Honduras er der ikke nok kontrol med fældning af skoven. Man regner med, at 80 procent af træet fra Honduras er illegalt. Det vil sige, at det er fældet og solgt ulovligt.

Når man fælder så meget træ, fører det også til stort tab af biodiversitet. Biodiversitet fortæller noget om mængden af forskellige dyr og planter. En stor biodiversitet betyder, at der lever mange forskellige dyre- og plantearter. Men det er ikke kun dyr og planter, det går ud over. Honduras taber mange penge på alt det træ, som bliver fældet ulovligt. Penge som de kunne have brugt til f.eks. skoler eller lægehuse. Sidst men ikke mindst har afbrænding af regnskoven betydning for drikkevandet. Træer, buske og planter i skoven er nemlig med til at holde på vandet, lede vandet gennem vandløb i skoven, og rense det.

ILD I REGNSKOVEN

Omkring halvdelen af Honduras' befolkning bor i land- og skovområder, og de fleste af dem er meget fattige. Størstedelen af landbruget i skovområderne er dyrket med svedjebrug, hvor man brænder skovområder af og derefter bruger jorden til landbrug. Jorden bliver dog hurtigt fattig på næringsstoffer, og afgrøderne udpiner jorden yderligere. Jorden får ingen hvile og bliver mindre og mindre frugtbar. Derfor må landsbygrupper hele tiden finde nye jordområder til deres landbrug. De flytter til nye områder, rydder nye skove og begynder forfra igen. På verdensplan fældes ca. 160.000 kvadratkilometer regnskov om året, som bliver lavet om til landbrug, byområder, miner, olieledninger, plantager og meget mere. Det svarer til, at et regnskovsområde tre gange så stort som Danmark forsvinder hvert år.

Jeg bor i Honduras

Mikael elsker regnskoven

Mikael Alexis Berrios er 14 år og bor i landsbyen Piedras de Afilar. Mikael elsker at gå ud i regnskoven, hvor træerne strækker sig højt mod himlen. Hvor regnskoven ender, begynder hans fars marker med afrikanske palmer. De udvinder olie af nødderne fra palmerne. Mikael's storebror på 18 år arbejder for deres far i palmemarken, men han vil gerne være medlem af landsbyens skovgruppe. Den har lov til at fælde nogle af regnskovens træer mod at plante nye. »Jeg er ikke bekymret for, at vores skov forsvinder. For alle i landsbyen ved, at vi må passe godt på det, som er tilbage. Den giver os rent vand og arbejde med at fælde og sælge træ.« siger Mikael Alexis Berrios.

KAN MAN STJÆLE VIDEN?

Regnskoven er ikke kun flot træ.

Den er en uvurderlig kilde til medicin udvundet fra planter. Der findes 100.000 forskellige plantearter i regnskoven. Befolkningen i regnskoven har mange års erfaring med at blande afkog fra forskellige planter, som i kombination har nogle særlige egenskaber. Derfor følger vestlige videnskabsmænd i hælene på erfarne folk, som bor i regnskoven. De lokale folk kender nemlig mange af planternes virkninger. Men de lokale får ingen penge, når videnskabsmændene analyserer og køber rettigheder på stofferne og derefter producerer dem kemisk i laboratoriet langt væk fra regnskoven. Men hvem ejer denne viden – og kan man stjæle den?

ER DU FSC-FAN?

Som du læste på de forrige sider, er der store problemer med illegal fældning i Honduras' skove og i andre tropiske skove. Samtidig er Honduras et af verdens fattigste lande.

Spørgsmålet er, hvordan vi som forbrugere i Danmark kan være med til at bevare de tropiske skove samtidigt med, at de fattige lande kan bruge deres skov. Og et af svarene er FSC. FSC er ikke navnet på en fodboldklub eller navnet på en rap-stjerne. Det er forkortelsen for det eneste globale miljømærke for træprodukter med bred opbakning. Miljøorganisationer, skovejere, menneskerettigheds- og miljøorganisationer fra 26 lande dannede i 1993 FSC, som står for 'Forest Stewardship Council'. Det kan oversættes til 'Skovforvaltningsrådet'. Med FSC-mærket sætter man krav for, hvad der er bæredygtig skovdrift. Kun skove og skovplantager, der lever op til de mange krav, kan få FSC-mærket eller FSC-certifikatet, som det hedder i fagsprog. Både tropiske skove og skove i vores dele af verden kan være FSC-mærkede. Faktisk ligger den største andel af FSC-skovene uden for den tropiske regnskov, f. eks i lande som Sverige, Canada, USA og Rusland.

HVAD FORTÆLLER FSC-MÆRKET?

Hvis du køber et havemøbel eller et skærebæret i tropisk træ med et FSC-mærke, så ved du, at det træ, møblet er lavet af, ikke er fældet ulovligt. Du ved også, at der ikke er fældet mere træ i skoven, end den kan tåle. FSC-mærket er også med til at sørge for, at regnskoven ikke bliver lavet om til plantager. Kun plantager oprette før 1994 kan blive FSC-mærket. I en plantage

FSC's 10 principper – tjek dem på nettet

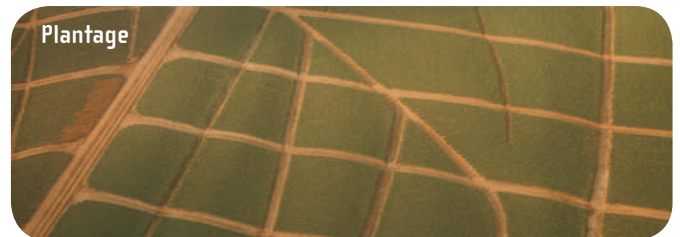
FSC har 10 principper, der er en slags grundlov. Ud fra de principper kan FSC-grupperne i hvert land lave helt nøjagtige krav, som passer bedst muligt til de lokale forhold. Se 'grundloven' på www.fsc.dk

lever der nemlig ikke så mange forskellige dyr og, der vokser ikke så mange forskellige træer og planter. Biodiversiteten eller mangfoldigheden af planter og dyr er ikke så stor, siger man. Derfor er det vigtigt ikke at omdanne regnskov til plantager. Hvis du køber tropisk træ med FSC-mærke, ved du også, at lokalbefolkningen har mulighed for at få job som skovarbejdere og få en ordentlig løn for deres arbejde.

KAN MAN IKKE BARE LADE VÆRE MED AT KØBE REGNSKOVSTRÆ?

Tilbage i 1980'erne opfordrede miljøorganisationer forbrugerne til at stoppe med at købe tropisk træ. Det skulle redde regnskoven. Kampagnerne havde dog ingen succes, da der er alt for mange penge på spil for både de enkelte lande og deres befolkninger. De mennesker, der bor i de tropiske skove, har slet ikke råd til at lade være med at fælde træer. Hvis de mennesker, der bor tæt ved regnskoven, ikke kan leve af at handle med træ, så brænder de regnskoven af for at gøre plads til landbrug. Så ser det for alvor sort ud for regnskoven.

Det gælder om at få lokalbefolkningen til at udnytte regnskoven bæredygtigt. Fæld gerne - men ikke mere end skoven kan tåle. Hvis den metode skal være en succes, skal det være en mærkeordning, der viser os forbrugere, hvilke varer der er produceret på en bæredygtig måde. Hvis man sørger for, at skoven har en værdi som handelsvare, og sørger for en mærkeordning, der sikrer, at skovarbejderne får en ordentlig pris for træet, så giver det også mening for de lokale at behandle skoven fornuftigt. Og hvis den samme mærkeordning sørger for, at der ikke fældes mere træ, end skoven kan bære, så er ordningen til gavn for både de lokale skovarbejdere og for regnskoven. Og dermed for alle dem, der synes, at regnskoven er værd at passe på. FSC er et eksempel på sådan en mærkeordning.

40 X DANMARK

Cirka 18 mio. hektar tropisk skov var FSC-mærket i 2008. Det svarer til ca. 40 gange Danmarks areal. Af dette tal er det dog kun godt halvdelen, der er naturlig skov. Resten er plantet af mennesker i én eller anden grad. I runde tal vil det sige, at 20 gange Danmarks areal er tropisk FSC-skov. 20 gange Danmark lyder måske som meget. Men i forhold til det store areal af tropiske skove, er det et lille tal. I 2003 var kun 4 procent af alle de tropiske skove, hvor man fælder træ, FSC-mærkede. FSC er verdens hurtigst voksende mærkeordning, så tallet stiger. Men det kan være svært for lokalbefolkningen i de tropiske lande at få deres skov mærket, da der er mange krav, de skal overholde. Skoven skal måles op, der skal søges om brugsret, træer skal registreres, inden de bliver fældet og efter fældning, så de ikke blandes med ikke-mærket træ. Det er bare nogle af opgaverne i forbindelse med mærkningen. Det kan være svært for en fattig befolkningsgruppe at sørge for. Derudover er det ikke så attraktivt for skovarbejderne at få skoven FSC-mærket, da der er relativ lille efterspørgsel på FSC-produkter.

KOOPERATIVER

Hjedding Andelsmejeri

26 vestjyske landmænd mødtes i 1882. De var trætte af, at de højst fik 2 kroner per kilo smør. De store herregårde fik 50 øre mere per kilo. De blev enige om at slutte sig sammen. På den måde kunne de få råd til at købe nye maskiner: en dampmaskine og en centrifuge. Det kunne den enkelte landmand ikke have gjort. Kvaliteten af deres smør blev bedre, og de kunne producere mere af det. Efter et år fik de 2,26 kroner per kilo smør. Mejeriet hed Hjedding Andelsmejeri og var det første i landet. Andre landmænd kunne godt se fidusen, og fem år senere var der startet 100 andelsmejerier op landet over. Det er mere end 100 år siden. Men fidusen er den samme lige nu for de skovarbejdere i Honduras, der er gået sammen om at etablere COATLAHL. Pengene ender hos dem selv. Og ikke hos de store tømmerfirmaer. På de næste sider kan du læse mere om COATLAHL, der kan glæde sig over, at danske forbrugere kan købe deres varer.

Skærebrættet, som ligger foran Julie, Signe, Kristian og Rasmus, er fremstillet på værkstedet ejet af sammenslutningen COATLAHL i Honduras. COATLAHL er et kooperativ, der er ejet af de forskellige skovgrupper, der leverer træ til fabrikken. Skovgrupperne er de mennesker, der har fældet og bearbejdet træet. Når en forbruger køber lige præcis det her skærebræt, så ender pengene altså hos de mennesker i Honduras, der har produceret varen. Normalt vil et stort firma betale arbejderne en meget lav løn for at levere træ og træprodukter til dem. Og de er ligeglade med, om træet er fældet lovligt eller ulovligt.

Men hvad er egentlig et kooperativ? Ordet kooperativ kommer af ordet Kooperation, som betyder samarbejde. En virksomhed, der er et kooperativ, adskiller sig fra traditionelle virksomheder. I de kooperative fællesskaber er det medlemmerne, som både ejer og driver virksomheden. I Danmark kalder man dem ofte andelselskaber. De mange ejere har hver en andel i firmaet. De beslutter i fællesskab på demokratisk vis, hvordan de skal udvikle forretningen i fremtiden, og hvordan de skal forvalte overskuddet.

Der findes mange forskellige kooperativer i Danmark i dag. Arla er et stort andelsmejeri, som primært er ejet af mælkeproducenter. Et andet eksempel er slagteriet og kødgrossisten Danish Crown, som primært er ejet af svineproducenter.

DEMOKRATISKE BESLUTNINGER

I andelsselskaber og kooperativer bliver beslutninger truffet på demokratisk vis. Man vedtager beslutninger i fællesskab ved demokratiske afstemninger på den årlige generalforsamling. Men når medlemmer ejer firmaet, kræver det, at de har en god forståelse for både økonomi og lovgivning og meget mere. Derfor er uddannelse, information og undervisning ofte en central del af det kooperative fællesskab. Det er heller ikke ualmindeligt, at kooperative virksomheder udveksler erfaringer. Andelsslagteriet kan have glæde af andelsmejeriets erfaring og omvendt.

KOOPERATIVER I DANMARKSHISTORIEN

Der findes kooperative bevægelser alle steder i verden. I Danmark udsprang den kooperative idé omkring 1860. Arbejderne og fagbevægelsen ville oprette deres egne virksomheder og blive fri for chefen, der scorede kassen uden om dem. Det tog dog noget tid, før arbejderne havde held med kooperativ-tanken i byerne. I 1886 åbnede Arbejdernes Fællesbageri i København, og i løbet af 1890'erne blev andelsbagerierne en succes. I 1902 åbnede Bryggeriet Stjernen som andelsbryggeri. På landet slog kooperativ-tanken hurtigere igennem. Forbrugerne ville bryde det monopol, som købmændene havde i byerne. De oprettede derfor deres egne butikker på landet, kaldet brugsforeninger. I 18 % blev Fællesforeningen for Danske Brugsforeninger, FDB, grundlagt for at skaffe forbrugerne billigere varer og deling af overskuddet.

SPØRG DINE FORÆLDRE!

Bor I i en andelslejlighed? Er dine forældre medlem af en andelsforening, og hvad mener de kendetegner en andelsforening?

ET KOOPERATIV I HONDURAS

C OATLAHL er det regionale skovkooperativ i Atlántida regionen i Honduras og er ejet af syv skovgrupper i området. Det blev stiftet i 1977. Siden har miljøorganisationen Nepenthes engageret sig i COATLAHL og sørget for, at varerne bliver solgt i danske dagligvarebutikker. COATLAHL driver et værksted, som producerer FSC-trævarer. Det betyder, at arbejderne i COATLAHL nu får del i overskuddet. Normalt ville skovarbejderne bare sælge træet til tømrerfirmaerne og kun tjene penge én gang. Men nu kan de tjene penge på først at sælge træet til værkstedet og dernæst på at sælge de færdige trævarer.

HÅRDT ARBEJDE

De enkelte skovgrupper består af mellem 15 og 30 familier, som leverer træet til fabrikken. Og det er ikke helt nemt at fælde regnskovstræ. Der kan være langt fra landsbyen til den skov, hvor en skovgruppen må fælde træer. Det er ikke ualmindeligt, at de må gå 2-3

timer op gennem den tætte regnskov. Der

kan let gå tre dage, fra skovarbejderne udvælger træet, til det er fældet. De skal plan-

lægge fældningen i forhold til, hvordan træet lander, så de beskytter de træer og planter, der gror ved siden af. Før de fælder træet, planlægger de også, hvordan

Mellemænd udnytter de fattige

Et af problemerne med regnskoven i Honduras er, at de fattige skovarbejdere udnyttes af mellemandlerne. Mellemandlerne tager ud i skovområderne og laver en aftale med skovarbejderne. De får en pose penge her og nu, hvis de sælger træ til mellemandlerne og ikke leverer det til eksempelvis COATLAHL. Men alt i alt får de mindre ud af at sælge træet til mellemandlerne, end de ville få, hvis de leverede træet til COATLAHL. Ud over penge får de også teknisk bistand, rådgivning og samarbejde med de andre skovgrupper ved at levere træ til COATLAHL. Men hvis man er meget fattig, er det fristende at tage imod penge her og nu, inden arbejdet er gjort. COATLAHL har svært ved at betale skovarbejderne på forhånd, men må vente, til handlen med udlandet er gået igennem. Derfor er tillid mellem COATLAHL og skovarbejderne meget vigtig.

de skal skære det op. Træet bliver fældet med motorsav og bliver savet op i stykker, alt efter hvordan det skal bruges. Når det er gjort, bærer de træstykkerne igennem skoven til de kommer til en smal skovsti. Her lægger de træstykkerne på et æsel, og så transporterer de træet ned til landsbyerne. Endelig når træet frem til værkstedet. Værkstedet beskæftiger omkring 15 medarbejdere, og det går bedre med forretningen, efter at de er begyndt at levere færdigfabrikerede varer til Danmark. Hvert år tilbagebetaler kooperativet den gæld, som de har stiftet for at have råd til maskiner. Samtidig giver nye, store ordrer mulighed for at købe flere maskiner.

ARBEJDE I FREMTIDEN

FSC-mærkningen er vigtig for skovgrupperne, der ejer COATLAHL. Den er med til at beskytte skovene. Før brændte de lokale folk skovene af, men nu passer de bedre på den. Et FSC-skovområde bliver inddelt i mange små områder, hvor skovgrupperne arbejder i et kort stykke tid. Når de har fældet de udvalgte træer forlader de området, og så arbejder skovgrupperne videre i et nyt område. Når skovgrupperne følger planen, kommer de ikke tilbage til et forladt område før efter 30-40 år, og på det tidspunkt har skoven plantet sig selv igen. På den måde bliver skoven også en slags børneopsparing for skovarbejderne. Når de udnytter regnskoven på en bæredygtig måde, er der også træ at fælde til de næste generationer.

Vi føler os ikke fattige, men vi sætter pris på hjælp

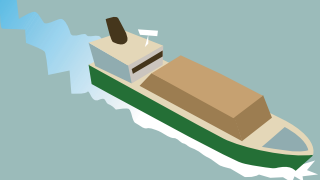
»Vi føler os ikke fattige, men vi er glade for den hjælp, som vi kan få,« siger Leda Lopez, der er 13 år og går i 8. klasse.

Leda fortæller stolt om sin farfar, der grundlagde skovgruppen i landsbyen Piedras de Afilar for næsten 30 år siden. Skovgruppen er en af de syv ejere af COATLAHL og har været med til at bestemme, hvad COATLAHLs overskud skal bruges til. Takket være blandt andet indtægterne fra handel med FSC-produkter er der råd til at give mange af landsbyens børn en god uddannelse. Leda vil gerne uddanne sig til lærer og undervise unge i, at det er vigtigt at beskytte naturen.

»Mange udefra prøver at stjæle træet. Og en gang fældede et stort firma alle træerne. Da de forsvandt, gik landsbyens beboere sammen om at genplante området,« siger Leda.

TROPISK TRÆ I

Skærebrættet fra Honduras er kun en forsvindende lille del af den danske import af tropisk træ. Typisk importerer vi slet ikke færdige varer. Over halvdelen af vores import er stort set uforarbejdet tropisk træ, såsom hele stammer, opsavet træ, brædder, krydsfinér og lamine-rede plader. Det giver arbejdspladser i Danmark, men ikke i de fattige, tropiske lande. En stor del af succesen i COATLAHL i Honduras skyldes, at befolkningen producerer skærebrættene selv i deres værksteder. På den måde får de mere værdi ud af træet i kraft af flere arbejdsopgaver. Mange mennesker har derved gavn af skoven og ønsker at passe på den.

HVORFOR BRUGER VI TROPISK TRÆ?

Vi bruger tropisk træ, fordi det har nogle gode egenskaber. Det tropiske træ, vi importerer, har en lang holdbarhed uden at kræve maling eller imprægnering – en form for beskyttelse. Det er i sig selv meget modstandsdygtigt over for svampe og skadedyr. Dertil kommer, at mange tropiske træsorter er stærke. Det er en fordel, hvis man f.eks. bygger en gangbro. Sidst men ikke mindst har det tropiske træ også nogle flotte farver, som mange mennesker sætter pris på.

HVOR MEGET TROPISK TRÆ BRUGER VI?

I 2001 importerede Danmark ca. 110.000 tons tropisk træ. Det svarer til 3600 lastbiltræk. De 84.000 tons kommer fra tropiske lande. Resten importerer vi fra andre lande, der igen har importeret det fra tropiske lande. 80% af de 84.000 tons kommer fra Asien, 10% fra Afrika og 10% fra Syd- og Mellemamerika. Men vi bruger rigtig meget træ i Danmark. Forbruget af tropisk træ udgør kun omkring 1% af vores samlede forbrug af træ. Resten producerer vi selv eller importerer fra ikke-tropiske lande.

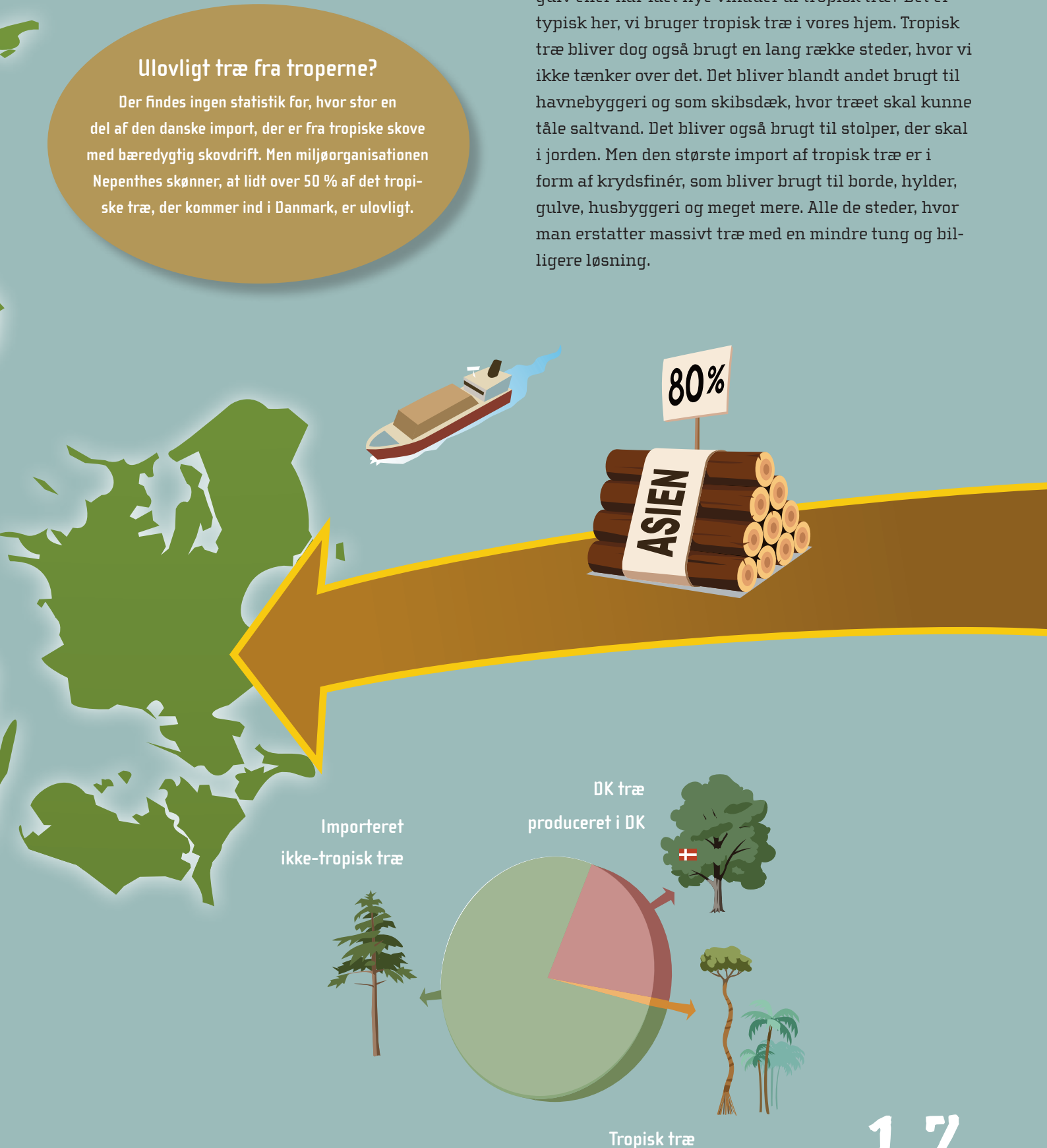
DANMARK

Ulovligt træ fra troperne?

Der findes ingen statistik for, hvor stor en del af den danske import, der er fra tropiske skove med bæredygtig skovdrift. Men miljøorganisationen Nepenthes skønner, at lidt over 50 % af det tropiske træ, der kommer ind i Danmark, er ulovligt.

HVAD BRUGER VI TROPISK TRÆ TIL?

Du kender måske nogen, der har havemøbler, et trægulv eller har fået nye vinduer af tropisk træ? Det er typisk her, vi bruger tropisk træ i vores hjem. Tropisk træ bliver dog også brugt en lang række steder, hvor vi ikke tænker over det. Det bliver blandt andet brugt til havnebyggeri og som skibsdæk, hvor træet skal kunne tåle saltvand. Det bliver også brugt til stolper, der skal i jorden. Men den største import af tropisk træ er i form af krydsfinér, som bliver brugt til borde, hylder, gulve, husbyggeri og meget mere. Alle de steder, hvor man erstatter massivt træ med en mindre tung og billigere løsning.

FSC-JAGT

MISSION FSC

1 time 30 min

JÆGERE:

BUTIKKER:

FSC-CERTIFICEREDE PRODUKTER:

Hvad nu hvis man gerne vil købe sine køkkenting i træ? Og man godt kan lide tropisk træ, fordi det er lidt flottere. Men man vil også gerne sikre sig, at det ikke er ulovligt fældet regnskovstræ. Og man vil gerne vide lidt om, hvor træet kommer fra, og man vil gerne sikre sig, at de skovarbejdere, der har lavet produkterne, har fået en ordentlig løn. Kan man så bare gå ind i en hvilken som helst forretning og tage en skål ned fra hylden med FSC-mærke på? Rasmus, Signe, Kristian og Julie fra UngeHjem-Efterskolen i Århus tog bussen ind til byen en onsdag eftermiddag for at tjekke, om det var et helt umuligt projekt.

MASSER AF TROPISK TRÆ

Og hvor går man hen og køber gaver, når man bor tæt på Århus? De fire FSC-jægere startede i et af byens store centre. Her ligger, der blandt andet en dagligvarebutik ejet af en koncern, som har besluttet, at alle deres trævarer inden for havemøbler og køkkenen skal være FSC-mærkede. Så der kunne de fire se et eksempel på, hvad de skulle på jagt efter i de øvrige butikker. Derefter gik turen rundt i centret, hvor de prøvede to butikker. Resultat: Adskillige varer i tropisk træ - skærebret, brødkurv, peberkværn og meget mere. Ingen FSC-mærker.

Så gik turen ned ad gågaden. Her prøvede de i et

stormagasin, to isenkræmmere og i et stort boligvarehus. Til sidst prøvede de i endnu et stormagasin. Alle steder var resultatet det samme. Masser af træting til køkkenet. Og flere af tingene i flot, mørkt tropisk træ. Men ikke et eneste FSC-mærke. Konklusionen blev, at hvis man nu gerne ville købe FSC-produkter i de butikker, hvor man normalt ville købe en ting som et skærebræt, en frugtskål eller en brødbakke, så blev man skuffet.

INGEN HJÆLP AF EKSPEDIENTEN

Det er ret simpelt at afgøre, om en vare er af FSC-træ. Det fandt de fire ud af, inden jagten gik i gang. Kristian prøvede alligevel at spørge en ekspedient i en af forretningerne, for det kunne jo være, der var hjælp at hente: "Har I nogle trævarer, der er FSC-mærkede?" spurgte Kristian. Der var stille et par sekunder, før ekspedienten lidt tvivlende svarede: "Det ved jeg ikke. Det skal stå på det." Og det gjorde det ikke.

"DET ER EGENTLIG RET DÅRLIGT"

Rasmus, Signe, Julie og Kristian var ikke sikre på, at de selv ville købe FSC mærkede varer, men de var ikke tilfredse med, at man faktisk slet ikke har muligheden for det i de store, landsdækkende kæder, der forhandler ting til boligen. "Det er egentlig ret dårligt," konstaterede Kristian, da vi havde været i den syvende og sidste forretning. De fandt nemlig ikke en eneste FSC-trævare. "Det er jo de samme varer, de har alle steder," konstaterede Signe skuffet.

MADS MIKKELSEN OG FSC?

Efter den oplevelse blev de fire enige om, at det er markedsføringen, den er gal med, når ikke engang ekspedienten i forretningen egentlig ved, hvad det er. "De skal da bare have nogle kendte til at sige, at de køber FSC, så skal det nok komme," mente de. Forslagene var blandt andet Sidse Babett Knudsen, Paula Larrain, Nikolai Kirk og Mads Mikkelsen.

Tjek træet fra Mølleparken

Man kan kun garantere bæredygtighed, hvis man kan tjekke, hvor varen kommer fra. På alt FSC-mærket træ står der et nummer, så du kan se licenshaveren til produktet. Hvis du vil se, hvorfra træet i Mølleparken kommer, kan du gå ind på hjemmesiden www.fsc-info.org. Skriv følgende kode i søgemaskinen: »Bv – fm/coc – 051201.«

FSC ALLIGEVEL

Alligevel er det ikke helt sandt, at de fire ikke fandt noget FSC-mærket træ i Århus. Det var bare ikke i butikkerne, de havde heldet med sig. Turen sluttede med et hvil ved åen i Mølleparken. Her har Århus Kommune lavet et nyt og flot område. Og helt nede ved åen har man bygget en trappe, hvor århusianere og turister kan nyde solen om sommeren. Træet, man har brugt til trappen er FSC-mærket.

FAKTA OM FSC I DK / KENDT ELLER UKENDT

Når du er nået til denne artikel, kender du lidt til FSC-ordningen. Hvis du ikke har læst det hele, kan du bladre om på side 10 og lære FSC-ordningen at kende. Men hvordan ser det ellers ud i Danmark med kendskabet til FSC?

I 2007 lavede analyseinstituttet Epinion Capacent en undersøgelse, hvor de spurgte 1,035 danskere om deres kendskab til FSC-mærket, 33 procent af de adspurgte kendte mærket. I 2005 viste en lignende undersøgelse, at 14 procent kendte til FSC. Det går altså fremad for FSC-ordningen i Danmark. Men sammenlignet med nogle af de andre mærker, som Julie, Signe, Rasmus og Kristian studerede i den første artikel, halter FSC-mærket efter. I oktober 2007 lavede Miljømærke Danmark en undersøgelse, hvor de spurgte 1.000 danskere, om de kunne genkende Svanemærket. 92 procent svarede ja. Men en ting er at kunne genkende mærket, noget andet er at vide, hvad det står for. 77 procent kunne forklare, at Svanemærket er et miljømærke. Så der er et stykke vej endnu for FSC-mærket, hvis man sammenligner det med f.eks. Svanemærket.

HVOR KENDER FORBRUGERNE FSC-MÆRKET FRA?

Den store stak reklamer, mange danskere henter i postkassen i weekenden, er med til at gøre FSC-mærket

kendt. I undersøgelsen fra 2007 var der samlet set 35 procent af mændene, der kendte FSC-mærket, og 31 procent af kvinderne. 42 procent af de kvinder, der kendte FSC-mærket, svarede, at de kendte det fra

2009 og 2010

FSC = 28 %, Svanemærket = 96 %.

Procentdel af danskere, som har kender mærkerne.

Kilder: Dansk Erhverv 2010 og FDB Analyse 2009.

tilbudskataloger. 36 procent af mændene svarede det samme. 29 procent af kvinderne og 27 procent af mændene kendte FSC-mærket fra køb af havemøbler. Men FSC er meget andet end havemøbler. Papir kan også være FSC-mærket, og det kan grillkul også, men det er ikke fra de produkter, at forbrugerne i Danmark kender FSC-mærket. 4 procent af dem, der kendte til FSC-mærket, kendte det fra grillkul og 3 procent fra papirvarer. Det er især havemøblerne og reklamebunken i weekenden, der udbreder kendskabet til FSC-mærket. Hvorfor tror du, at 42 procent af kvinderne kendte FSC fra reklamer, mens tallet var 36 procent for mændene? Er der flere kvinder end mænd, der læser reklamer? Kender din mor og far FSC-mærket? Og hvor kender de det fra?

Unge og FSC:

21% af de 15-34 årige kender FSC-mærket og ved, hvad det står for.

Kilde: FDB Analyse 2009.

9. KLASSE OG FSC

Julie, Signe, Kristian og Rasmus kendte ikke FSC-mærket før den onsdag formiddag, hvor vi mødte dem. Måske kendte du det heller ikke, før du fik dette hæfte i hånden. Det er der ikke noget mærkeligt i. Vi spurgte 26 niendeklasses elever på Kjellerup Skole lidt uden for Silkeborg, om de kendte mærket. 2 ud af de 26 kunne genkende mærket. Men de kunne ikke forklare, hvad det stod for. Derefter underviste deres biologilærer om regnskove og FSC-ordningen i en biologitime, og så spurgte vi dem igen. Eleverne fik udleveret et ark papir med billeder af to sæt havemøbler. De to sæt var helt ens. Undtagen prisen. Det ene sæt kostede 3.995 kroner og havde ikke noget mærke. Det andet kostede 4.495 kroner og var lavet af FSC-certificeret træ. 8 ud af de 26 ville købe FSC-møblerne, efter at de havde lært om ordningen i biologi. Resten foretrak de billigste møbler. Et af svararkene var ekstra interessant. I stedet for bare et kryds ud for det ene eller andet sæt havde eleven skrevet "Det håber jeg" ud for FSC-produktet. Det er et meget ærligt svar. For du kender det sikkert også – én ting er at sige noget. Noget andet er at gøre det. Man kan have mange gode intentioner og idealer, men det kan være svært at forsøge at leve op til dem alle.

HVAD SIGER DU "TIL FAIR TRADE?"

En pige står og kigger på varerne i en reol i et supermarked. Foran hende ligger to kaffeposer. Den ene ser ud som de fleste, mens den anden har et lille Fairtrade-mærke midt på posen. Vælger hun posen med Fairtrade-mærket, har hun valgt at købe et produkt fra en bestemt kaffefarm, som med det lille mærke på posen er sikret en fair pris for deres varer. Vælger hun den anden pose, kan hun ikke vide, præcis hvor varen stammer fra, og om kaffebønderne har fået en fair pris for deres vare. Måske har de, men det kan også sagtens være, at de er blevet underbetalt og udnyttet af de mellemhandlere, der køber råkaffe til verdens kaffebørser. En mand står i en forretning, der sælger havemøbler lavet af tropisk træ. Han kan vælge et flot bord, hvor der ikke er noget mærke. Eller han kan vælge et andet flot bord, der bærer et FSC-mærke. FSC-bordet er dyrere end det andet, men man kan ikke se forskel, når bordet står hjemme i haven. Det er helt hans eget valg, hvilket produkt han vælger. Men valget har konsekvenser, og forbrugeren har stor individuel magt. Selv hvis han ikke vælger, men bare skynder sig ind i en butik og hælder varer ned i kurven, har han alligevel udøvet sin magt som forbruger i det øjeblik, kassedamen bipper varerne ind. Det er også forbrugermagt ikke at tænke over sine indkøb. Man kan slet ikke undgå sin magt, selvom man måske helst var fri. Hvert valg eller fravalg, forbrugeren foretager, har konsekvenser.

ER DET NOK?

Men hjælper det noget, det politiske forbrug, ud over at give forbrugeren god samvittighed? Det har i hvert fald hjulpet skovgrupperne, der er medlemmer af COATLAHL, at de via FSC-mærket får mere for deres varer. Ideen med en merpris for mærkede varer er ikke ny. Den kommer oprindeligt fra kaffebønder i Mexico. De mente, at den udviklingsstøtte, som andre lande gav Mexico, ville være helt overflødig, hvis bare de kunne få en fair pris for deres varer. De følte sig udnyttet til at sælge kaffebønnerne alt for billigt. På den baggrund opstod mærkeordningen Fairtrade. Det er den mest kendte mærkeordning. Men hvad med regnskoven? Der fældes fortsat masser af ulovligt træ i de tropiske skove hver dag "Er mærkeordninger et redskab, der er effektivt nok til at redde regnskoven? Kan vi vente på, at danskerne lærer FSC-mærket at kende, og at mange flere køber FSC-mærkede varer? Måske skal der også andre midler til? I Brasilien valgte regeringen i marts 2008 at sætte soldater ind for at beskytte regnskoven. 300 svært bevæbnede mænd. Det kan måske være med til at beskytte regnskoven, men det afhjælper ikke fattigdom og andre sociale problemer.

FAIRTRADE HAR MEDVIND

Fairtrade har medvind i disse år. Udvalget og forbruget af Fairtrade-varer er stigende, og flere og flere varegrupper får et Fairtrade-mærke. For eksempel er også COATHAL blevet fairtrademærket, så kooperativets træ nu både bærer et FSC-mærke og et Fairtrade-mærke. Både i 2006 og 2007 steg danskernes forbrug af Fairtrade-varer med over 50 procent per år. I 2009 var salget påvirket af finanskrisen, men væksten var alligevel positiv med en stigning på syv procent. Stigningen er et fremskridt for Fairtrade-handlen, men i kroner og ører er det stadig begrænsede tal, der er

tale om. Den danske forbruger anvender i gennemsnit 80 kroner om året på Fairtrade-varer. En undersøgelse foretaget af Nordea i 2007 viser, at danske unge mellem 13 og 17 år i gennemsnit har 1.134 kroner til sig selv om måneden. Det er 13.608 kroner om året. Hvor mange penge brugte du i weekenden?

FSC-ordningen handler om flere forhold. Det handler om, at regnskoven anvendes på en måde, så den ikke lider unødvendig skade. Det handler om, at de mennesker, der bor og arbejder i regnskoven, lever under ordentlige forhold og får en rimelig løn. Hvad synes du, er det vigtigste? Regnskoven eller de mennesker, der bor i den? Det er svært at svare på, og i virkeligheden hænger det også sammen. Hvis de lokale skovarbejdere oplever, at de får en god løn og ordentlige

arbejdsforhold, hvis de bruger regnskoven ansvarligt, ja så sikrer man regnskoven bedre. Men hvis de ikke kan afsætte de varer, de har forarbejdet på ansvarlig vis, men kun de billigere produkter af træ, som de har fældet ulovligt og solgt meget billigt til mellemhandlere, så har de ikke mulighed for eller overskud til at bekymre sig om regnskoven.

Statskontrolleret økologisk

Fair mobiltelefon

Eksemplet i dette hæfte har været FSC-mærket.

Men den samme problemstilling gælder på mange andre områder.

Der findes for eksempel ingen mærkeordninger for elektroniske produkter. Mineralet coltan bruges i både mobiltelefoner og computere. Det er meget eftertragtet og findes blandt andet i Den Demokratiske Republik Congo i Afrika. Uden en mærkeordning kan forbrugeren ikke sikre sig, at mineralet er udvundet på forsvarlig vis. Og det er det ikke i DR Congo, hvor lokalbefolkningen, i de områder hvor der er coltan, er meget fattig. Hvor meget mere ville du betale for en fair trade-mobil?

ISBN: 87642004339

9 788764 204339